

РОЗДІЛ VI. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 373.2.016:74:81-028.31

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-1-14>

ХУДОЖНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНО-ВИРАЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Івах С. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна
orcid.org/0000-0001-7812-9988
slinkolven@ukr.net*

Паласевич І. Л.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна
orcid.org/0000-0003-4488-1527
ipalasevich@gmail.com*

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, культура мовлення, емоційно-виразне мовлення, художня діяльність, художньо-мовленнєва діяльність, діти старшого дошкільного віку.

У статті наголошено на важливості дошкільного дитинства як життєвого періоду становлення особистості з її майбутніми духовними та моральними цінностями, як періоду опанування рідної мови в усьому її розмаїтті, розвитку культури мовлення та спілкування. Увиразнено, що мовленнєва культура, яка є показником рівня загальної культури та розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку, досягає вищої форми свого прояву в мовленнєвій творчості, з характерними для неї самостійністю, образністю, зв'язністю й емоційною виразністю.

Виокремлено шляхи розвитку емоційно-виразного мовлення старших дошкільників, а саме: набуття та розширення знань про засоби мовленнєвої виразності через збагачення емоційного досвіду дітей; опанування вмінь використовувати засоби виразності в мовленні, наслідуючи приклад вихователя; усвідомлення місця та ролі засобів виразності в активній мовленнєвій практиці; реалізація навичок їх самостійного застосування в різних видах художньо-мовленнєвої діяльності.

Обґрунтовано необхідність збагачення словникового запасу старших дошкільників емоційно-виразною лексикою в таких видах діяльності, як: ігрова, пізнавальна, мовленнєва, трудова, художня.

Увиразнено великий потенціал художньої діяльності в усіх її різновидах (театралізованих, музичній і образотворчій) для розвитку емоційно-виразного мовлення дітей, їхнього образного сприймання та відчуття, а також формування так званої індивідуальної естетичної чутливості як підґрунтя естетичної картини світу й образу «Я-концепції творця».

Виокремлено педагогічні умови ефективного розвитку емоційно-виразного мовлення дітей старшого дошкільного віку: забезпечення інтегрованості різних видів діяльності на заняттях з розвитку мовлення; об'єднання видів художньо-мовленнєвої діяльності за темами; урізноманітнення засобів виразності під час створення художнього образу тощо.

ART ACTIVITY AS A MEANS OF DEVELOPING EMOTIONAL AND EXPRESSIVE SPEECH IN SENIOR PRESCHOOLERS

Ivakh S. M.

*Ph. D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of General Pedagogy
and Preschool Education
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivana Franka str., 24, Drohobych, Lviv region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7812-9988
slinkolven@ukr.net*

Palasevych I. L.

*Ph. D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of General Pedagogy
and Preschool Education
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivana Franka str., 24, Drohobych, Lviv region, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4488-1527
ipalasevich@gmail.com*

Key words: *speech development, culture of speech, emotional and expressive speech, art activity, art and speech activity, children of senior preschool age.*

The article emphasizes the importance of preschool childhood as a period in life for shaping personality with his/her future spiritual and moral values, as a period of mastering the native language in all its diversity, the development of the culture of speech and the culture of communication. It is highlighted that the culture of speech, which is an indicator of the level of general culture and development of thinking in senior preschool children, reaches the highest form of its manifestation in speech creativity, with its characteristic independence, imagery, coherence and emotional expressiveness.

The article singles out the ways of developing emotional and expressive speech in senior preschoolers, namely: acquisition and expansion of knowledge about means of speech expression through enrichment of children's emotional experience; mastering the ability to use means of expression in speech by following the example of the teacher; awareness of the place and role of means of expression in active speech practice; realization of the skills of their independent use in various types of art and speech activities.

The authors substantiate the need to enrich the vocabulary of senior preschoolers with emotional and expressive vocabulary in such activities as play, cognitive, speech activities, work, and art.

The great potential of art activity is emphasized in all its varieties (theatrical, musical and visual) for the development of children's emotional and expressive speech, figurative perception and sensation, as well as the formation of the so-called individual aesthetic sensitivity as the basis of the aesthetic picture of the world and the image of the "the creator's Self-concept".

There have been highlighted pedagogical conditions for the effective development of emotional and expressive speech in senior preschool children: ensuring the integration of various types of activities in fine arts classes; combining types of art and speech activities by topic; diversification of means of expression when creating an artistic image, etc.

Постановка проблеми. Розвиток мовлення дітей – одна зі стрижневих проблем сучасної дошкільної педагогіки, актуальність якої зумовлена пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст., Законом України «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти, спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, удосконалення форм, методів і засобів навчання дітей рідної мови, формування в них культури мовленнєвого спілкування.

Як відомо, дошкільне дитинство – це період активного засвоєння й розвитку всіх компонентів мовлення – фонетичного, лексичного, граматичного, зв'язного, а також його виразності й образності. Повноцінне опанування рідної мови в дошкільному віці уможливорює розв'язання завдань розумового, естетичного й духовно-морального виховання, формування національних і загальнолюдських цінностей у максимально сенситивну добу розвитку.

Однією з найважливіших проблем становлення особистості дитини є розвиток її мовлення, наповненого емоційним змістом. Водночас у сучасному світі стрімкого прогресу технологій спостерігається дефіцит розмовного, живого, образного мовлення дітей дошкільного віку. Як наслідок – збіднене, емоційно-невизначне мовлення дітей гальмує їхню подальшу реалізацію у шкільному навчанні та міжособистісному спілкуванні з дорослими й однолітками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що питання виразності мовлення дітей дошкільного віку висвітлювали у своїх дослідженнях О. Амат'єва [1], А. Богуш [3–5], Н. Гавриш [6], Г. Дідук [7], Н. Карпінська, Т. Котик, Н. Луцан [9], С. Макаренко [10], Н. Маковецька [11], Г. Олійник [12], Ю. Руденко [13], К. Стрюк та інші.

Зокрема, Г. Олійник характеризує виразне мовлення як «<...> яскраве, переконливе та стисле вираження власних думок і почуттів; уміння інтонацією, вибором слова, побудовою речень, добором фактів, прикладів впливати на слухача» [12, с. 20]. Тобто за допомогою володіння виразним мовленням у міжособистісному спілкуванні кожен із мовців має можливість бути переконливішим у висловленні власної позиції, особистого ставлення до повідомлюваної інформації. Зміст емоційного (експресивного) забарвлення мовлення, за Г. Олійник, увиразнюється через відтінки почуттів: позитивні (задоволення, схвалення, вдячність, радість, любов тощо); негативні (жах, осуд, невдоволення, розчарування, сумніви тощо); нейтральні (байдужість).

Дослідниця Н. Маковецька виокремила дві складові частини виразного мовлення – есте-

тичну й емоційну. Перша із цих компонент, на її думку, «<...> яскраво увиразнює, передає сутність чого-небудь (зовнішнього вигляду об'єкта чи явища, їхніх властивостей тощо)», а емоційна постає інструментом «<...> яскравого відображення почуттів, переживань і загалом внутрішнього стану особистості; її чуттєвої сфери, особливостей сприйняття» [11, с. 27].

За визначенням Г. Дідук, емоційність є якісною характеристикою мовлення, що підсилює його виразність, «<...> стилістичну забарвленість і спроможність передати зміст з особливою мотивованою піднесеністю» [7, с. 34]. Серед умов досягнення виразності мовлення дослідниця називає: «<...> самостійність мислення мовця; інтерес мовця до того, про що він говорить чи пише; добре знання мови та засобів її вираження, донесення до інших; досконале володіння мовними стилями; систематичну мовленнєву практику; бажання самого мовця працювати над удосконаленням виразності свого усного та писемного мовлення» [Там само].

У контексті великого значення виразності мовлення питання засобів його формування в дітей дошкільного віку потребують окремої уваги. Уважаємо, що найбільшим потенціалом у формуванні емоційно-виразного мовлення дітей володіють різні види художньої діяльності (театралізована, музична й образотворча), що й зумовило вибір теми нашої наукової розвідки та її мету – з'ясувати специфіку художньої діяльності як засобу формування в дітей старшого дошкільного віку емоційно-виразного мовлення.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що під *художньою діяльністю* розуміють сукупність духовно-практичної та духовної діяльності. Продуктами *духовно-практичної* постають фольклорні та мистецькі твори, література тощо. А *духовна* діяльність пов'язана з естетичним сприйманням та вмінням самостійно створювати прекрасне навколо себе, розуміти його цінність і отримувати естетичну насолоду. Як зазначають О. Белкіна та Т. Науменко, «<...> естетичністю, або ж т. зв. «художнім началом», наповнені всі різновиди художньої діяльності, через які особистість вчиться естетично взаємодіяти з дійсністю, змінюючи її, розвиваючи свої здібності та внутрішньо вдосконалюючись» [2, с. 5].

Попри те, що науковці по-різному тлумачать взаємозв'язок між естетичною та художньою діяльністю, усі без винятку визнають його нерозривність. Зокрема, Ю. Руденко переконана, що під час «<...> естетичної діяльності розвиваються сприймання, відчуття, розуміння прекрасного та засудження зла в повсякденному житті й мистецтві; прагнення естетично перетворювати навколишній світ; бажання брати активну участь

у цьому перетворенні, розвивати свої творчі та художні задатки» [13, с. 99]. Художня діяльність, на думку дослідниці, є особливо значущим видом естетичної та передбачає естетичний розвиток засобами мистецтва.

Сучасні науковці А. Богуш і Н. Луцан уважають естетичну діяльність «<...> емоційно-раціональною та духовно-практичною активністю особистості, у результаті якої за допомогою створення виразних художніх образів вибудовується індивідуальна картина світу та відбувається гармонізація стосунків із навколишнім, моделюється образ «я» та формується «Я-концепція творця». Художня діяльність, на їхній погляд, специфічна за своїм змістом і формами вираження та спрямована на естетичне відкриття та перетворення навколишнього світу засобом мистецтва [5, с. 54].

У контексті нашої статті художня діяльність є системою художніх дій (сприйняття, пізнання та створення художнього образу), які за допомогою різних видів мистецтва (музичного, літературного, театрального й образотворчого) сприяють реалізації відповідної мети – естетичному опануванню світу.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження доводять природну поліхудожність дошкільника, тобто його схильність до одночасної реалізації своїх здібностей (так зване «дитяче образотворення») у різних видах художньої діяльності (літературної, музичної, театральної й образотворчої), до яких він залучений. Дитина проявляє інтегрований підхід до використання мовних засобів і матеріалів. З огляду на це завданням дошкільного педагога має бути пошук найбільш ефективного інструментарію впливу на емоційну сферу дошкільника з метою розвитку в нього творчої уяви та фантазії, формування цілісної та динамічної картини світу.

Значимо, що основою згаданого «дитячого образотворення», усіх різновидів художньої діяльності є мовленнєва діяльність. Адже без неї не реалізується жодне заняття дошкільника. З її допомогою увиразнюється задум, відбувається пошук методів та прийомів його втілення, спрямування, уточнення і стимулювання власне процесу творення, його аналізу та корекції.

Сучасні лінгводидакти А. Богуш і Н. Луцан наголошують на великому потенціалі *театрально-мовленнєвої* діяльності для розвитку «дитячого образотворення». Упродовж неї діти відтворюють художні образи літературних творів за допомогою засобів театрального мистецтва та створюють власні театралізовані сюжети та дієства. увиразнюють природний характер інтеграції літературної діяльності та театралізованої, вважаючи, що саме таке поєднання мотивує дошкільників до

інсценувань, імпровізувань та прояву креативності [5, с. 54].

На думку А. Богуш, значним потенціалом для розвитку «дитячого образотворення» володіє і *образотворчо-мовленнєва діяльність*, під час якої відбувається підпорядкування «...мовленнєвих дій меті та змісту образотворчої діяльності дитини з метою її стимулювання, спрямування та збагачення» [3, с. 25]. Дослідниця з цього приводу пише: «Наша думка стає більш зрозумілою для нас самих, якщо ми її запишемо, зафіксуємо на папері. Дитина ще не вміє писати, але вже може зобразити свої міркування, уявлення, що виникають в її уяві» [Там само, с. 26]. І хоча створені дитиною на малюнку художні образи вирізняються кольором, формами, композиційним рядом, проте цілісності та довершеності їм додає власне мовленнєвий супровід, пояснення процесу їх створення. За допомогою слова дитина доповнює, «оживлює» свій малюнок, надає йому виразності та образності [4, с. 544].

У своїх дослідженнях А. Богуш наголошує на важливості залучення дошкільників до *музично-театральної діяльності*, під час якої відбувається вербалізація музичних образів, що сприймаються і відтворюються дитиною в різних видах музично-ритмічної діяльності [3, с. 52]. Сприймання музичних творів, формування елементарних умінь їх аналізу супроводжується мовленням, яке, на думку дослідниці, може «...виступати в різних формах вербалізації музичних творів» [Там само]. Водночас художні образи, які втілюються у музично-театральній діяльності, збагачують творчі здібності дошкільників, урізноманітнюють способи їх вираження у співі, танці чи музикуванні [Там само].

Із метою увиразнення ролі художньої літератури в розвитку емоційно-виразного мовлення дітей старшого дошкільного віку розглянемо її взаємозв'язок із мовленням.

Так, А. Богуш вважає, що процес сприймання художніх творів охоплює три етапи. Перший з них характеризується безпосереднім сприйняттям образів художнього твору – спочатку на рівні почуттів, а згодом – і розуму. У цьому процесі визначальними постають розвинені в дітей уява та емоційна сфера. На другому етапі відбувається сприйняття власне змісту художнього твору, де провідну роль відіграють мисленнєві операції дитини, які підсилюються та поглиблюються емоційно. На третьому завершальному етапі підсумовується «...кінцевий результат сприймання дошкільником художнього твору» [3, с. 85], його цілісний вплив на особистість дитини – і завдяки змісту, і завдяки потужному експресивно-емоційному забарвленню. Це, своєю чергою, сприяє розвитку та вдосконаленню у дошкільників «...чуття

художньої форми, загострює їх емоційну чутливість» [Там само, с. 86].

Аналогічне розуміння і роль художньої літератури в розвитку емоційно-виразного мовлення дітей дошкільного віку відстежуємо і в дослідниці Н. Гавриш. Вона зокрема наголошувала, що під час сприймання літературного твору у дошкільників пробуджується мисленнєвий процес, збагачується їхня чуттєва сфера, оскільки, на думку Н. Гавриш, дитина дошкільного віку не тільки розумом осягає зміст твору, а й емоційно переживає всі події, описані в ньому, уявляє себе активним учасником всіх перипетій, у які потрапляють літературні герої [6, с. 109]. Загальновідомо, що діти старшого дошкільного віку володіють більшими можливостями сприйняття художньої форми як прозового, так і поетичного твору: вони вже відчують музичність віршів, звертають увагу на римування, можуть напам'ять відтворювати віршовані твори та самі створювати прості рими [Там само, с. 110].

Значимо, що упродовж розвитку в дітей почуття художньої форми загострюється їх емоційна чутливість та поглиблюється емоційно-образна сприйнятливність змісту художніх творів. З огляду на це, починаючи зі старшого дошкільного віку у дітей доцільно формувати художній смак, що пізніше уможливить їхнє вибіркоче ставлення до художніх творів різних жанрів та вміння обґрунтовувати і відстоювати його.

У розвитку емоційно-виразного мовлення старших дошкільників не менш важливе місце займають і театралізовані ігри, що обумовлено природною схильністю дітей до драматизації. Проте, незважаючи на вказану особливість, створення ігрового образу у театралізованій грі-драматизації потребує копіткої роботи цих же дошкільників у різних сферах діяльності.

Постановка театралізованої гри, на думку О. Дроб'язко, доцільна за умови знання дітьми літературного тексту, наявності декорації й атрибутів, створених під час образотворчої діяльності, музичного оформлення або співу, танців, музично-ритмічних рухів, засвоєних дітьми упродовж музичних занять, а також необхідних мімічних навичок дітей-акторів. Кожна зі складових частин цього виду дитячої художньої діяльності має свої виразні засоби, притаманні тільки їй можливості самовираження, які у комплексі сприяють успішній грі-драматизації [8, с. 40].

Значимо, що особиста зацікавленість вихователя театральньо-мовленнєвою діяльністю заохочує до неї і дітей. Добре, коли педагог є творчою особистістю, спроможною перевтілюватися в різні образи героїв літературних творів. Власне цим він може зацікавити дітей – як глядачів і як учасників театралізованих дійств. Вихователь має залучати дошкільників спочатку до розігрування

окремих сцен; інсценування сюжетно-рольових ігор; імпровізацій різних ситуацій за змістом художніх творів. Після опанування різних засобів відтворення художніх образів (інтонація, міміка, жести, пантоміміка) вихованці пізніше вже зможуть відтворювати характерні особливості героїв художніх творів і добирати для цього атрибути.

Наприкінці стисло схарактеризуємо потенційні можливості образотворчої діяльності для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Адже під час вербалізації образів предметів і явищ докільця дитина виробляє навички точності, яскравості, образності – не тільки в зображувальній діяльності, а й у мовленнєвій.

Зміст зображення дошкільник може пояснити за допомогою мовлення, характеризуючи всі його об'єкти та композиційний ряд. Зазвичай власні зображувальні дії дитина також супроводжує активним мовленням, коментує те, що вдалось, і те, що не вдалось відобразити, аналізує чому. Коли вихованець зацікавлений малюванням, то ця зацікавленість обов'язково відобразиться в його мовленні: воно стане образним, емоційним, багатим на власну словотворчість.

Саме в образотворчій діяльності кожна дитина може максимально проявити свої індивідуальні особливості. Застосування дошкільником різних зображувально-виразальних засобів, як-от: колір, форма, лінії, композиційний ряд, дає можливість з'ясувати ставлення дитини до зображеного на малюнку, що є для неї основним, а що – другорядним; а також визначити його змістовий і емоційний центри.

Так, за допомогою кольорової гами дитячого малюнка можна зрозуміти, до чого дитина ставиться насторожено, що викликає в неї тривогу, неприязнь, а що вона любить: неприємне автор зазвичай зображує хаотично, темними одноманітними кольорами, а привабливе – більш детально, виразно, яскраво, намагається намалювати якнайкраще.

Для дітей дошкільного віку надзвичайно важливою є оцінка результатів їхньої діяльності значущими дорослими, зокрема й вихователем. Тому дитячі роботи (малюнки) необхідно обов'язково обговорювати, аналізувати, підкреслювати те, що дитині особливо вдалося, не критикувати, а мотивувати, заохочувати її до подальшого розвитку вмінь і навичок образотворчої діяльності.

Висновки. На підставі викладеного можемо стверджувати, що великим потенціалом для розвитку емоційно-виразного мовлення дітей старшого дошкільного віку володіють усі різновиди художньої діяльності: театралізована, музична й образотворча. Під час залучення старших дошкільників до участі в них розвиваються їхні художнє сприймання й відчуття, формується так

звана індивідуальна естетична чутливість і – як результат – увиразнюється індивідуальна картина світу, моделюється образ «Я-концепції творця».

На нашу думку, ефективному розвитку емоційно-виразного мовлення дітей старшого дошкіль-

ного віку сприятиме реалізація таких педагогічних умов, як: забезпечення інтегрованості різних видів діяльності на заняттях з розвитку мовлення; об'єднання видів художньо-мовленнєвої діяльності за темами; урізноманітнення засобів виразності під час створення художнього образу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амацьєва О. Що впливає на виразність мовлення? Навчання дітей старшого дошкільного віку інтонаційної та жестику-мімічної виразності мовлення. *Дитячий садок*. 2004. № 19. С. 8–12.
2. Белкіна О., Науменко Т. Світ мистецтва і дитина. *Дошкільне виховання*. 2000. № 1. С. 4–5.
3. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах. Київ : Слово, 2010. 304 с.
4. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. 2-ге вид., доп. Київ : Слово, 2011. 704 с.
5. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчально-методичний посібник. Київ : Слово, 2008. 256 с.
6. Гавриш Н. Проблема взаємозв'язку словесної творчості дошкільників з різними видами художньої діяльності. *Наука і освіта*. 2001. № 1. С. 107–112.
7. Дідук Г. Вивчення засобів емотивності на уроках української мови у 5–7 класах. Тернопіль, 2000. 222 с.
8. Дроб'язко О. Театральний водограй. *PostМетодика*. Полтава. 2009. № 1. (85). С. 39–45.
9. Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку : монографія. Одеса : СВД М.П. Черкасов, 2005. 320 с.
10. Макаренко С. Особливості становлення процесу розуміння значення слів на початковому етапі розвитку дітей. *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. Вип. 50. Ч. 1. С. 201–206.
11. Маковецька Н. Емоційно-експресивна лексика : понятійний апарат. *Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення : збірник наукових праць*. Київ, 1998. Вип. 11. С. 25–34.
12. Олійник Г. Виразне читання. Основи теорії. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2001. 224 с.
13. Руденко Ю. До проблеми виразності і образності мовлення дошкільників засобами фольклору. *Наука і освіта*. 1999. № № 5–6. С. 99–100.

REFERENCES

1. Amatieva, O. (2004). Shcho vplyvaie na vyraznist movlennia? Navchannia ditei starshoho doshkilnoho viku intonatsiinoi ta zhestyko-mimichnoi vyraznosti movlennia [What affects the expressiveness of speech? Teaching intonation and gestural expressiveness of speech to children of senior preschool age]. *Dytiachyi sadok*. № 19. P. 8–12.
2. Bielkina, O., Naumenko, T. (2000). Svit mystetstva i dytyna [The world of art and the child]. *Doshkilne vykhovannia*. № 1. P. 4–5.
3. Bohush, A. (2010). Metodyka orhanizatsii khudozhno-movlennievoi diialnosti ditei u doshkilnykh zakladakh [Methods of organizing children's art and speech activities in preschool institutions]. Kyiv: Slovo. 304 p.
4. Bohush, A., Havrysh, N. (2011). Doshkilna lnhvodydaktyka : teoriia i metodyka navchannia ditei ridnoi movy v doshkilnykh navchalnykh zakladakh [Preschool linguo-didactics: theory and methods of teaching the native language to children in preschool education institutions]. 2nd ed. Kyiv : Slovo. 704 p.
5. Bohush, A., Lutsan, N. (2008). Movlennievo-ihrova diialnist doshkilnykiv: movlennievi ihry, sytuatsii, vpravu : navch.-metod. Posib [Speech and play activity of preschoolers: speech games, situations, exercises]. Kyiv : Slovo. 256 p.
6. Havrysh, N. (2001). Problema vzaiemozviazku slovesnoi tvorchosti doshkilnykiv z riznymy vydamy khudozhnoi diialnosti [The problem of the relationship between verbal creativity of preschoolers and various types of art activities]. *Nauka i osvita*. № 1. P. 107–112.
7. Diduk, H. (2000). Vyvchennia zasobiv emotyvnosti na urokakh ukrainskoi movy u 5–7 klasakh [Studying the means of emotiveness in Ukrainian language lessons in grades 5–7]. Ternopil. 222 p.
8. Drob'iazko, O. (2009). Teatralnyi vodohrai [Theatrical plays]. *PostMetodyka*. Poltava. № 1 (85). P. 39–45.
9. Lutsan, N. (2005). Movlennievo-ihrova diialnist ditei doshkilnoho viku [Speech and play activities of preschool children: monograph]. Monograph. Odessa : SVD M.P. Cherkasov. 320 p.

10. Makarenko, S. (2008). Osoblyvosti stanovlennia protsesu rozuminnia znachennia sliv na pochatkovomu etapi rozvytku ditei [Peculiarities of the formation of the process of understanding the meaning of words at the initial stage of children's development]. *Pedahohichni nauky : zb. nauk. pr.* Kherson : Vyd-vo KhDU. Vol. 50. Issue 1. P. 201–206.
11. Makovetska, N. (1998). Emotsiino-ekspresyivna leksyka : poniatiinyi aparat [Emotional and expressive vocabulary: conceptual apparatus]. *Rozvytok tvorchykh zdibnostei ditei zasobamy movlennia.* Vol. 11. Kyiv. P. 25–34.
12. Oliinyk, H. (2001). Vyradne chytannia. Osnovy teorii [Expressive reading. Basics of the theory]. Ternopil : Navchalna knyha "Bohdan". 224 p.
13. Rudenko, Yu. (1999). Do problemy vyraznosti i obraznosti movlennia doshkilnykiv zasobamy folkloru [About the problem of expressiveness and imagery of preschoolers' speech by means of folklore]. *Nauka i osvita.* № № 5–6. P. 99–100.